

v České republice, kolegové a kolegyně ze Slovenska a Polska, ale kde se nebojí vystoupit ani studenti a studentky sociologie. Ti často využívají olomoucké konference k tomu, aby poprvé na vlastní oči spatřili zkušenější kolegy a kolegyně, které dosud jen uctivě zařazovali do seznamu bibliografických citací svých diplomových prací.

Za to patří osvědčenému organizačnímu týmu velké díky a nám nezbývá než doufat, že se jim pořádání této sociologicky i společensky důležité události bude dařit i nadále.

Tomáš Doseděl

Konference České sociologické společnosti „Česká společnost a sociologie: diagnózy a perspektivy (1918–2018)“

Hradec Králové, 28.–30. 11. 2018

Výroční konference České sociologické společnosti v Hradci Králové navazuje na loňské sociologické setkání na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a u příležitosti výročí vzniku Československa se zaměřila, jak je již z názvu patrné, na diagnózy a dlouhodobé perspektivy české společnosti a sociologie. Vznikla za podpory výboru České sociologické společnosti a katedry sociologie Univerzity Hradec Králové, která rovněž poskytla prostory univerzitního kampusu. Záštitu konference převzala místopředsedkyně ČSS a předsedkyně konferenčního výboru Helena Kubátová z katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Univerzity Palackého společně s předsedou organizačního výboru Miroslavem Jouklem, vedoucím katedry sociologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. V rámci valného shromáždění České sociologické společnosti byla předána Cena České sociologické společnosti za znamenitou publikaci a Cena Milošava Petruska za publikační aktivitu stu-

dujících. Hlavními hosty letošní konference byla profesorka Gerlinda Šmausová a profesoři Miloš Havelka a Ladislav Rabušic. Hlavní téma, „Česká společnost a sociologie: diagnózy a perspektivy 1918–2018“, obsahovalo sedmáct panelů, ve kterých zazněly příspěvky s tématy jako dějiny české aktuální sociologie; novinky v metodologii sociálněvědního výzkumu; sociologie v době populismu; rodina, partnerské vztahy a zdraví v čase a prostoru; rodina, partnerství a mezigenerační vztahy v pozdějším věku; sociologie a vzdělání; sociologie náboženství dnes a zítra; senioři a seniorky v české společnosti; řečové a multimodální aspekty sociální interakce; sociologie a média; výsledky empirických výzkumů; od neoliberálního k ne-liberálnímu kontextu; sociologie a venkov; mezinárodní migrace obyvatelstva; teorie aktér-sít v české sociologii; analýza sociálních sítí nebo vězeňství z perspektivy sociálních věd. Z osmdesáti tří příspěvků včetně hostů bylo sedm zařazeno do této zprávy.

První den konference se ke stavu současné metodologie vyjádřil Petr Soukup, který se zaměřil na aktuálně řešené problémy v kvantitativní metodologii. Přednášející hovořil o v českém prostředí nejčastějších mýtech v kvantitativním designu. Mezi tři hlavní zařadil: jsou potřebné hypotézy a jejich testy; statistická významnost je všemocná; na vše stačí t-test či korelace. Referující se rovněž pozastavil nad některým ze znění otázek u doktorských státnic. Jako příklad uvedl „normal share“, jehož český překlad měl znamenat „normální rozložení“, nebo „outdoor research“ jako ekvivalent ke správné formě „field research“. Kriticky se vyjádřil i ke stavu učebnic a samotné výuky a další problémy shledal například v lidském faktoru, rozvoji softwaru nebo v užití ukazatelů.

V dalším příspěvku se Oldřich Čepelka zaměřil na indexy aktivního stáří a kvality života. Na začátek zařadil kvalitu života seniorů a aktivní stárnutí mezi dva klíčové pojmy gerontologie a sociologie. Od

padesátých let se používal pojem životní úroveň, od sedmdesátých let způsob života a v současnosti kvalita života, která se stala předmětem tohoto příspěvku. Klíčovou úlohu ve formování této problematiky sehrály instituce (WHO, UNECE aj.), ale také demografický vývoj nebo pokrok v samotné gerontologii. Autor se dále věnoval teoretickému vymezení, např. mikro a makro rovině, well-being, sociologickému a psychologickému přístupu, indexovanému měření (např. index Numbeo, Obce v datech nebo dotazník WHO QOL pro starší 65 let) a poté již stěžejnímu indexu aktivního stáří Active Ageing Index (AAI), s nímž přišla roku 2015 hospodářská komise UNECE. V rámci tohoto indexu lze srovnávat státy dle řad indikátorů z oblasti zdravého, nezávislého a bezpečného života, zaměstnanosti, účasti na životě společnosti a podmínek pro aktivní stárnutí. Tato koncepce vyvolala kritiku, na kterou se snažil Čepelka poukázat a představit další možnosti, jak přistupovat ke kvalitě života ve stáří. Dle mého názoru se referující až příliš zaměřil na samotné indexy, kterých se v krátkém horizontu snažil představit co nejvíce, a na část věnovanou jejich využitelnosti už nezůstalo příliš prostoru. Na druhou stranu je nutno podotknout, že byly popsány srozumitelně a účastník by na základě předvedeného teoretického vzhledu dokázal k problematice kvality života v oblasti aktivního stáří přistoupit snáz.

Následující den se generační otázce věnovali Blanka Jirkovská, Jiří Semrád a Lenka Emrová, kteří zkoumali, jaký vztah má mladá generace k současným seniorům v rozšířené rodině. Přednášející vstoupili do výzkumu s premisou, že mezigenerační vztahy se razantně proměnily. Například se tázali, zda má mladá generace vztah ke starší generaci? Na čem je takovýto vztah založen? Jak se proměnilo pojetí autority? Jak došlo k nárůstu sebevědomí mladé generace apod. Kvantitativní výzkum byl realizován na několika ZŠ u dětí ve věku 13–14 let v Ústeckém, Pardubickém, Zlín-

ském a Trnavském kraji. Metodou dotazování se podařilo sebrat 324 dotazníků. Autoři uvedli, že plánovali oslovit vyšší počet respondentů, avšak narazili na neochotu ředitelů škol umožnit výzkum z důvodu nesouhlasu rodičů. Generaci definovali jako individua, která spojuje věk, historické události, technický pokrok, hodnoty či vzorce jednání. Byly představeny klíčové pojmy: generace babyboomerů (1945–1965); generace X (1965–1980); generace Z (1995–2010); střední a pozdní dospělost (rodiče a prarodiče). Z hlavních závěrů příspěvku vyplynulo, že mladší generace má ke starším lidem převážně pozitivní vztah; většina mladších vnímá starší do jisté míry jako vzory (pomoc, opora, ochrana a materiální zázemí); respondenti nevěnují většinu svého času digitálním technologiím (38 % sport, 20 % esteticko-umělecké aktivity, 11 % digitální technologie, 7 % čtení).

Příspěvek Markéty Šetinové identifikoval vztah mezi kognitivními schopnostmi mladých lidí a jejich partnerskými preferencemi. Rozsáhlá evidence pro homofilii ve vzdělávání, etnicitě, náboženství a věku potvrdila, že lidé u svých partnerů preferují podobnost. Výzkum se opřel například o teorii racionální volby, sociobiologickou teorii nebo teorii sociální směny. V příspěvku byla představena metodická část. Datový soubor SCIO zahrnul partnerské preference 2 119 středoškolských účastníků NSZ z února 2017. Není reprezentativní, neboť zahrnuje pouze účastníky SCIO, čehož si byla autorka vědoma a explicitně posluchače upozornila. Výsledky ukázaly, že lidé s nejvyššími výsledky SCIO testů mají o 30 % vyšší schopnost hodnotit inteligenci partnerů. Ženy s vyššími kognitivními schopnostmi hodnotí inteligenci jako zásadní vlastnost partnera a považují za důležitější vysokoškolské vzdělání častěji než mladí muži se stejnými schopnostmi. Preference se lišily také dle vzdělání rodičů a zdály se být silnější než kognitivní schopnosti. Mladí lidé s vysokoškolsky vzdělanými rodiči mají o 50 % vyšší šanci,

že budou přikládat základní význam inteligenci a téměř trojnásobné šance, že budou považovat za důležité, aby měl jejich partner vysokoškolské vzdělání. Bylo také poukázáno na genderové rozdíly při výběru partnerů. Závěrem se potvrzují tendence k homofilii na základě kognitivních schopností – lidé s podobně vysokými kognitivními schopnostmi se spolu nepárují jen na základě strukturních faktorů, ale i na základě osobních preferencí.

Poslední den konference Dušan Lužný pojednával o mizející komunikativní paměti a tradicích moravského venkova a představil výsledky výzkumu z let 2015–2016 zaměřeného na biografii „tetiček“, což jsou ženy, které celý svůj život nosily tradiční kroj, který je pevnou a neodmyslitelnou součástí života identity a udržováním lokálních tradic. Reprezentuje životní postoje, jež jsou pevně zakořeněny v katolické tradici a zemědělském způsobu života. Výzkum probíhal na Slovácku od Uherskohradištska po Mikulovsko. Symbolicky byl omezen dvěma klíčovými obcemi. Na severu Vlčnovem (Zlínský kraj) a na jihu Dolními Bojanovicemi (Jihomoravský kraj). Obě obce jsou význačné svým silným důrazem na udržování tradic a jejich spojením s římským katolicismem. Technikou byly polostrukturované rozhovory a konceptuálním východiskem paměť. Mezi narativní témata byly zařazeny kategorie: práce, jídlo, sociální diferenciaci, sociální diferenciaci a dopad na politiku, nemanželské děti, podílení se komunistů na vesnickém životě i kulturních tradicích, katolicismus. Referující závěrem shledal: komunikativní paměť je labilní z důvodu vymírání babiček; babičky v šátcích mizí a nemají následovnice; pokud následovnice mají, tak tyto přestaly nosit kroje (z technických i praktických důvodů); snižuje se schopnost mezigeneračního přenosu náboženství; tradice mají silné kořeny, ale je zřejmá tendence k folklorizaci.

David Fiedor a Zdeněk Szczyrba týž den předvedli výsledky výzkumu dostup-

nosti a spokojenosti s primární zdravotní péčí na venkově. Hodnocení a modelování dostupnosti primární zdravotní péče jako klíčového aspektu zdravotní péče v ČR je výstupem projektu TA ČR Omega, v němž byla použita data VZP, největší české zdravotní pojišťovny, která pokrývá 60 % obyvatelstva a má smlouvy takřka se všemi poskytovateli primární péče. Přednášející dále vymezili klíčové pojmy: dostupnost, primární zdravotní péči a venkovské obce. Ústav zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) poskytl kompletní adresy všech zdravotnických zařízení, ale autoři identifikovali i limity, které shledali v problémové kategorizaci druhu zařízení a nemožnosti rozlišit „velikost“ zdravotnického zařízení. Dotazníkové šetření proběhlo ve venkovských obcích Olomouckého kraje. Celkem bylo osloveno 127 obcí a dotázáno 900 respondentů ze 75 tisíc obyvatel ve věku 15 a více let. Výsledky odhalily, že vzdělanější jedinec pro výběr praktického lékaře považuje za důležité doporučení přátel, a nikoliv vzdálenost, jako je tomu u obyvatel se vzděláním nižším než vysokoškolským. Výběr praktického lékaře souvisí také s věkem. Pro starší populaci je dostupnost primárním faktorem. Na závěr referující shrnuli: se zvyšující se vzdělaností klesá podíl těch, kteří se rozhodují na základě dostupnosti; periferní regiony se vyznačují horší dostupností; překážky je potřeba řešit interdisciplinárně a využívat přístupy sociologie a socioekonomické geografie.

Posledním příspěvkem bloku byl toho dne terénní výzkum vězeňského prostředí Lukáše Dirgy, ve kterém reflektoval svou pozici „outsidera“ a „polooutsidera“ v kvalitativním kontextu. Outsideri jsou všichni externí výzkumníci, kteří nemají kontakt s vězením ani nedisponují zkušeností. Mají omezený přístup nejen k fyzickému prostoru, ale i k datům, která jsou určena pouze expertům – outsider je vnímán jako laik, tudíž mu jsou poskytnuty poměrně široké, ale povrchní a neúplné informace. Typický polooutsider je pracovník vězeňské služby.

Ten se sice ve vězeňském prostředí nachází, ale i navzdory tomu nedokáže proniknout do světa insiderů – mezi samotné vězně. U takového jedince se předpokládá rozšířená znalost prostředí, neobjevuje se již poučování, ale přesvědčování. Má služební průkaz a vstup do předzákulisních prostor. Taktéž má oprávnění přistupovat k interním datům a informacím. Dirga představil také výhody a nevýhody jednotlivých typů výzkumníků. Dle autora přínášejí rozdílné pozice rozdílné zkušenosti. I kdyby se při použití stejných metod zkoumala stejná věznice, dospělo by se vždy k odlišným výsledkům, neboť její prostor není homogenní. Nelze paušálně říci, která pozice je lepší a která horší. Různost je v něčem výhodou a v něčem nevýhodou. Na závěr přispívající hovořil o propasti mezi teorií a praxí, kdy dochází k nepochopení výzkumného záměru nebo riziku vzájemně zkreslených interpretací.

Letošní sociologickou konferenci hodnotím jako velmi inspirativní a zdařilou, co se organizace a samotné kvality příspěvků týče. Ač jsem nebyl přítomen na všech přednáškách, nedoslechl jsem se, že by ji některý z aktivních či pasivních účastníků hodnotil „nelibě“. Dvě společná večerní setkání v průběhu konferenčních dní jen stvrdily pozitivní tón celé akce. Do budoucna bych jako posluchač upřednostnil, kdyby byly příspěvky zaměřeny více empiricky a méně teoreticky. V několika případech, které nejsou součástí této zprávy, se stávalo, že se referující zaměřili na teoretický koncept a k výsledkům výzkumu se dostali jen na velmi krátkou dobu nebo je stručně shrnuli. To je dle mého názoru škoda, neboť se domnívám, že by bylo pro posluchače příhodnější v krátkosti uvést danou problematiku a poté již přejít k samotným závěrům výzkumu.

Vojtěch Malátek